

Misteri i màgia de la nit de S_{an}t Joan

Sant Joan és una festivitat molt assenyalada a Catalunya. Potser no tant el conjunt de les terres hispàniques. De Joseps, Joans i Ases, n'hi ha a totes les cases. I són ben pocs els qui es diuen Joan Evangelista: el deixeble preferit de Jesús ha perdut terreny en benefici del Precursor, del batejador del Jordà.

La festa del Baptista se celebra, endemés, segons el calendari santoral, en un dels moments més vitals de l'any, al solstici d'estiu. Com sabem, hi ha quatre posicions de la terra en la seva òrbita que determinen quatre instants crucials de l'any: dos equinoccis -un de primavera i un de tardor - i dos solsticis -un d'estiu i un d'hivern. Aquests quatre moments, que amb hores de més o de menys corresponen a l'entrada de les quatre estacions, han estat de sempre assenyalats i la saviesa popular en reté les dades relacionades amb la llum natural, i, per tant, amb la duració del dia "Per Nadal, un pas de pardal", vol dir que entre el 21 i el 25 de desembre hom comença a abandonar els dies més curts de l'any.

Si aquest solstici d'hivern determina el pas de l'equador, -diríem- a partir del dia més curt de l'any i per tant la nit més llarga, el seu oposat, matemàticament col·locat sis mesos més enllà, és la que comunament anomenem Nit de Sant Joan, que tampoc no és exactament el dia 24, sinó que aquest solstici correspon a la nit del 21 al 22 de juny: és el dia més llarg de l'any i, per tant, la nit més curta. Aquests dies precisament com el d'avui, en què ens reunim, quan les esig espigues són ja torrades, i el sol senyoreja dalt del cel al llarg del dia, quan la posta i el crepuscle són llarguíssims. Una d'aquestes nits, doncs, la del 21 al 22 s'esdevé el solstici d'estiu, i entrem en aquesta estació: quan Shakespeare, l'autor anglès, va escriure la peça teatral que és coneguda amb el nom de "El somni d'una nit d'estiu, volia dir el somni d'aquesta nit més curta de l'any, i així ho diu el títol, intraduïble, en anglès.

L'ots els pobles han celebrat els solsticis d'estiu: és al mateix temps una confirmació de la primavera que ens ha acompanyat durant tres mesos i una salutació de benvinguda a l'estiu. Dins aquestes cele

bracions es col.loquen les commemoracions de la Nit de Sant Joan, que tenen ,com veurem immediatament,una significació poc religiosa en elle mateixes: més aviat recorden festes paganes, antiquíssimes, i comprten una seguida de pràctiques poc o molt màgiques,i de supersticions. Qui no ha saltat fogueres ,la nit de Sant Joan ? Qui no ha fet córrer espetegaires entriquells per entre els peus esverats de la gent, qui no ha engegat uns coets,qui no ha encès alguna torxa ? Aquest és el més perdurable signe de la nit de Sant Joan. Però, endemés,hi havia,abans, unes cerimònies més recatades, més individuals, consistentes a anar a plegar o collir herbes ,unes herbesd determinades,que calia collir precisament aquella nit o la matinada del dia de Sant Joan, i que tenien ,collides així, virtuts curatives, sanadores o miraculoses... I encara hi havia tot de signes relacionats amb les aigües. Triple intervenció de l'home en contacte amb els signes màgics d'aquesta nit : el foc, l'aigua, les plantes.

Tenim molts de treballs escrits sobre aquesta festivitat i les restes màgiques que en queden: potser el treball més complet, i en el qual em baso per plantejar la continuïtat d'aquesta conversa és el de Josep Romeu i Figueres.

De vegades, com més arrelat està un costum en l'ànima d'un poble, més difícil és d'escatir-ne l'origen. Hi va haver una època, en la història dels europeus, a la desfeta de l'Imperi romà, en què tot va quedar desballestat i deslligat, i les tradicions més antigues convivien amb les cristianes, i amb les modificades, però se'ns van perdre els fils que haurien pogut explicar l'origen de molts de costums. Sigui com sigui, aquí estem, amb unes celebracions santjoanines per a les quals no hi ha explicació totalment satisfactòria. Ara, les celebracions hi són i dels tres vessants que prenen, aigua, plantes, foc, el del foc és el qui més es manté, possiblement animat per l'entusiasme de la mainada i el sentit fortament arrelat de la tradició.

En efecte, encara avui les fogueres de Sant Joan tenen tot el favor de la gent. Les fogueres mobilitzen unes setmanes abans les criatures, la mani mainada, que en colles diverses fan la capta : hi ha res pel foc de Sant Joan ? I van aplegant caixes, coves, estelles, fustots vells, finestrons corcats, fins i tot algun moble inservible, canyes i brossa. Tot cremarà la nit de Sant Joan.

Cremarà a la plaça, a l'eixida del poble, als ravals, en un pla

enlairat, lluny de pallera. Cremarà ben amb espurnes vermelles i blanques amb guspines violeta, contra el cel estrellat, violentment animat, de la nit de juny.

I els infants, i els grans i tot, saltaran la foguera. La foguera de Sant Joan no seria tal com és, no correspondria a la litúrgia que ha desenrotllat, si la foguera no se saltés. I mentre se salta hom diu -o deia- mig cantant, la tornada que explica un dels aspectes amagats d'aquests focs:

Sant Pere bon home, Sant Joan bon sant
gardeu-nos de ronya i de tot mal

Llavors trobem, aquí, una barreja de costum pagana, saltar un foc, amb unes creences religioses: que el sant guarirà de ronya, una malaltia molt estesa abans. Sant Joan, fixem-nos, va aliat amb Sant Pere, i són moltes les cançons i no menys els refranys, en què els dos sants apareixen, com formant, entre els dos, un escut protector, o bé, simplement, hom col·locava els dos sants apropats, com estan al ~~calendari~~ calendari:

Per Sant Joan les garbes al camp
per Sant Pere les garbes a l'era

A Sant Joan ves-li al davant, a Sant Pere ves-li al darrera.

Sembla que aquests sants siguin intercanviables, perquè van junts a les invocacions, als refranys, i les respectives festivitats se celebren per l'estil : hom fa gogueres, hom neja coca, hom fa revetlla.

Recordo, de petit, els focs de Sant Joan en un poble als límits de la Segarra i l'Urgell, quan la marinada ja perdia el buf, i se sentia el contrast entre l'ewcalfor del foc al davant i la fresca de la nit al darrera : però no trobo esmentat en els tractadistes el costum, presenciat a molts pobles de la Catalunya occidental almenys, de saltar els focs amb picarols o cascavells trets dels collars i guarniments dels animals.

Aquelles fogueres, qui les hagi viscudes amb tota la seva espontaneïtat ,no les pot oblidar. Hi havia competència entre fogueres i fogueres. Vejam qui feia el foc més gros. Els dies anteriors, calia vigilar el material acumulat ,no fos cas que els de la colla rival ens el prenguessin.

Hi ha diverses formes de fer el munt per cremar. Generalment el piló de llenya ,palla i fustos no té forma,és, simplement,un munt.

Aquest munt, un cop aclofat per la mateixa acció combustiva del foc, no era difícil de saltar. Fins i tot les minyones el saltaven, i era llegenda ben creguda per la gent que si les guspies no els arribaven a la fimbria de la faldilla o no deixaven cap cremall a la roba, es casarien aviat.

Però en d'altres indrets, la pila per cremar tenia forma, una intenció de forma: no són rars els indrets on hi havia un pal vertical al bell mig, semblant al pal de guia dels pallers que veiem per Vic i per les terres gironines. Aquest pal anava rematat amb un objecte estrofolari, un ponedor de coloms, un coixí, una cargolera o, -a Vilafranca diu que n'era obligatori - un cove.

Això ens emmena a parlar dels pals, dels pals plantats a terra i destinats a ser cremats. Hi ha molts pobles, particularment a muntanya, on el costum era d'anar a tallar un bon arbre al bosc i estellar-ne un cap, introduint després en els talls fets tot de teies atasconades o clavades per tal que aquell cap, així farcit, i que seria el superior, cremés amb bon delit la nit de Sant Joan. Aquest pal, record dels pals

florits de les antigues festes de maig celebrades a tota Europa, rebia després de ben plantat i afermat, tot d'objectes -majorment llenya més petita, falgueres seques, ginesta, bruc, etc. al voltant. Heus ací la que en molts de pobles era foguera central, diguem-ne col·lectiva. Fixem nos com aquest rite del foc té un caràcter col·lectiu, hi participa tot el poble, tant si és a través de diverses colles i diverses fogueres, com si és amb foguera única i pal al mig com als pobles del Pallars, de la l'Alta Ribagorça o de la Vall d'Aran.

Algu pot preguntar quina relació hi ha entre aquestes festes i les cremaes de Sant Josep a València, Les falles de Sant Josep són, evidentment, posteriors a les celebracions de la nit de Sant Joan. Ara, també poden interpretar-se com una festa d'introducció de la primavera. On podem confondre'ns és el el nom. Falla. Examinem-lo.

En català, ja des del segle XII o potser l'onzè, existeix la paraula falla. Falla, vol dir torxa, bastó o manat de substància cremadora encesa. La torxa olímpica seria, doncs, una falla. Les torxes dels patges del seguici dels nostres Reis d'orient serien unes falles. El que no és la falla és una foguera estàtica, però a València ha pres aquest nom.

Un gran escriptor català del segle VI XIV, Bernat Merge, en el seu llibre de Fortuna e Prudència, ja ens diu, quan vol explicar que per determinada circumstància es va posar tot vermell, que "semblava que amb una falla m'hagués hom donat en la cara", on es veu clarament que falla vol dir torxa transportable, manual.

N'hi ha de moltes mides, des de les del tamany d'un brandó o ciri de processó, fins a les que, fetes amb un tronc d'uns dos metres de llarg pesen prop d'un quintar. La raó d'aquesta varietat resideix precisament en la maniobrabilitat, en la mobilitat d'aquestes falles, o "faies" com diuen al Pallars.

El poble més cèlebre per les seves falles és Gil, -als mapes Isil- situat a la capçalera de la Noguera Pallaresa, en uns paratges de bellesa que tocs podeu imaginar si no hi heu estat. A Gil el riu fa dos braços i encercla una part del poble deixant-la en una illa on hi ha una plaça i l'església parroquial. A un quilòmetre més al sud del poble, sola i abandonada, hi ha l'església de Sant Joan de Gil, i a la vertical del poble, vers ponent, una muntanya anomenada del Faro. La vesprada abans de sant Joan els joves del poble pugen al turó esmentat i hi preparen una pila de llenya. Endemés, cadascun pren la seva falla, que ja tenien prepara

da de feia dies, per tal que fos ben seca. Així esperen que, a la plaça del poble, arribat el moment, el batlle encengui la ~~hoguera~~ falla fixa o "haro"-pal central- que il.luminarà, com una immensa torxa, el poble. Els joves, aleshores, encenen al seu torn la petita foguera del cim i hi acosten les falles respectives, les quals aviat compoenen una boja fantasia de llums mòbils. Llavors comença el descens. Agitant les falles per damunt de llurs caps o llançant-les pels trenca-focs i barrancades avall i recollint-les més tard, els joves fallaires van acostant-s el poble dsltant ells i falles. Aquesta festa aquesta celebració no és exclusiva de Gil, sinó que a la Vall d'Aran també és feia, i a la vall de Manayn Manyanet. En arribar al poble es produeix allò que se'n diu "córrer les falles", ço és moure-les pels carrers, amb una visita obligada a Sant Joan, l'apartada església romànica ran del riu. Allí fan una creu gairebé a tocar la porta de l'església dient aquestes estranyes paraules :

Tu ho vas fer jo també ho faig,

i retornen al poble on llancen les falles al ~~un~~ peu del haro, per fer la definitiva foguera. Llavors hi ha una vesprellada o tiberi de coca

i vi bo.

Hi ha una certa barreja entre les fogueres -o focs-com comunament só anomentas, - i les falles. Les fogueres eren saltades en molts d'indrets, a voltes, hem dit, les saltaven set begades. A Sarroca de Bellera les falles llançades al peu del haro constituïen una foguera que la gent saltava nou cops . Aquesta persistència dels dígitos -set, nou- la trobarem en parlar de l'aigua . Afegim, encara que a la foguera que tot el poble contempla, era costum d'acostar-hi els infants petits, i, prenent-los per les aixelles, se'ls aixecava i se'ls feia balancejar per damunt del foc o de les brases tot dient : Sant Pere, bon home, S^{nt} Joan bon S^{nt} ~~filip~~

feu-me lo gregori (o antoni, o rafael o Josep Ma)
ben gran.

Tot això va relacionat amb la creença que aquests focs tenen quelcom de màgic, que posen bo de molts de mals i fan créixer les ciratures fortes. No és la intervenció de Sant Joan, específica, és la magia d'aquesta nit, i les fórmules en què intervé el nom de Sant Joan són, evidentment posteriors a l'adoració del foc, a les festes paganes d'on tot deriva. Més

aviat tot això de Sant Pere i de Sant Joan sembla una transacció, un compromís entre tradició pagana i santoral cristià.

També és curiós que en diversos indrets de Catalunya i de Mallorca, la gent prenia un cremall, encara fumejant, de la foguera, i l'anava a enterrar al seu hort en la creença que no hi hauria plagues ni bestioes devoradores dels pal planters, etc. Jo hi trobo una mica de relació amb wals boics o formiguers, com en diem a Lleida. Sempre, al fons del fons, el sentit purificador, caueritzador del foc.

Abans d'acabar aquest capítol de les flames fixes o mòbils, vull esmentar una estrofa de Mossèn Anton Navarro, poeta de primeries d la primera meitat d aquest segle, que cantà els fallaires de l'Alta Ribagorça :

Amb les falles aflandes	triomfalment anem passant,
per cingleres i collades	lo Pirineu despertant.
Som l'alè de la tempesta	som lo ritme de la festa,
som l'olor de la ginesta	de la vetlla de Sant Joan.

Segona part - Les aigües.

Per contrast, una festa que té tant a veure amb el foc, té també molt a veure amb l'aigua. I no pas que aquesta hagi de servir per apagar les flames que abans hem encès. Es tracta d'una tradició paral.le.a. Es innegable que l'home ha donat de sempre un gran valor a l'aigua, i l'ha considerada, com el foc, purificadora, però, endemés, font de vida. Hi ha dos aspectes relacionats amb qualsevol creença en l'aigua : la purificació i la profilaxi. Totes les religions han conservat signes de purificació material en què hi entra l'aigua, des dels banys dins el riu Ganges, a l'India, fins al lavabo dels oficiants del nostre ritus catòlic. No hi ha monestir sense fonts i brolladors, i en alguns casos, com a Poblet, brollador i lavabo són una mateixa cosa.

L'aigua, sempre, sempre, té alguna qualitat, o li és atribuïda. Com sabeu, no podem anar en cap poboc que, si tenen una font natural o una deu amagada en un bosc propoer, no ens diguin que aquella aigua té unes virtuts curatives per al fetge, la pell o el païdor, o el mal d'orella. Tot això són restes de les més antigues creences i tradicions.

Els pagans ja adoraven l'aigua, les aigües, i els santuaris, situats a les valls, tenien complement ritual en les cerimònies fetes ran del riu o del llac.

Veiem, doncs, que l'aigua presenta dues cares : la purificació i la profilaxi, o sigui l'aspecte higiènic - material i moral - i la preservació de malalties. Algú ha volgut veure, en aquesta persistència en el culte a l'aigua un enllaç amb les cerimònies del baptisme al Jorda i per tant una vinculació d'origen amb el propi Sant Joan. Que algun sector de creients s'ha adherit a aquesta interpretació ho prova el fet que a l'Edat mitjana se celebraven banys la nit de Sant Joan, a vegades en aigua beneïta i els concilis ho van prohibir. Així, doncs, uns cristians es "rebatejaven" a llur manera la nit de Sant Joan. També, en algunes viles, la gent es llançava aigua amb pots o salpassers o xeringues, en trobar-se pel carrer: hi ha un record figurat del bateig, indiscutiblement, però això són formes, no expliquen l'origen del culte a l'aigua la nit de Sant Joan, que és molt antic. Tant, que ja deu venir de les creences orientals, que dieuen que l'aigua és l'origen de la vida l'element primordial d'on prové la vida...i ara ho diu la ciència, també.

La relació dels pobles amb l'aigua és constant: pensem només en les pregueres antigues per demanar pluja. A Rússia, diu que antigament, per invocar la pluja, llançaven al riu el primer foraster euq passava pel poble...

Tanmateix ,més enllà d'aquestes jugades de mal gust, que tenen un to barbre, perquè la llegenda no ens diu com sortia del riu i del llac el pobra vianant, queda l'element de purificació, de bany ritual, que l'aigua comporta, i que representa el pas d'un estat a un altre. De la impuresa del pecat a la netedat del post-baptisme ; de l'aspirant a cavaller medieval que vetllava les armes, a cavaller complet, una vegada el cerimonial havia comprès també el bany : com també l'antic bany de la donzella-núvia.

Ara, dins la nit de Sant Joan, quin paper hi representa l'aigua ? Independentment de banys o ablucions diverses, l'aigua ,aquella nit, segons antiquíssima tradició, té unes virtuts que els altres ies de l'any no poesseeix : a) treu malalties (reuma, ronya, herpes) molt comunament de la pell b) dóna bona sort, prepara per a tenir èxit en la vida c) atreu la fortuna material. Gairebé podríem dir salut, diner i amor.

El contacte amb l'aigua la nit de Sant Joan pot ser precisament una rentada o un fregadís momentani. Sobre el guariment de malalties

hi ha l'embelliment del cos. A Barcelona era costum de rentar-se aquella nit o a l'alba, -sempre abans de sortir el sol- en algunes fonts avui ja desaparegudes, només en resta una la de la plaça del Duc de Medinaceli, vora Colom.

La creença en el fet que la boniquesa del cos i del rostre s'accentua si la dona es renta o entra en contacte amb l'aigua aquell vespre és prou pagana en el seu enunciat i embolcall per insistir-hi. Algunes noies passaven un rierol a peu descalç, d'altres es fregaven la cara amb aigua recollida al punt de les dotze de la nit i recitaven :

Sant Joan Baptista apòstol i evangelista
per la virtut que Déu us ha dat
feu-me tornar més maca que no era l'any passat.

Els cabells rentats aquella nit màgica són més llargs i sedosos, abundosos i envejables. Naturalment, moltes de les accions de rentar-se parts del cos, cara o cabell, demanaven, com contrapès del seu origen supersticiós, el senyal de la creu.

Naturalment, la noia que feia goig, de l'aigua no en treia altre que més neteja (me lavo con agua clara y Dios pone lo demás) Quant a la que no era afavorida, no sabem si l'aigua d'aquella nit li esborrava taques de

la pell, pigues, i li transformava en somriure captivador la mitja ganyota. Naturalment, ja entendreu que estem entrant en un altre terreny, més frívol :era inevitable. No solament l'aigua, per la virtut miraculosa que té aquella nit i matinada, fa tornar més bonica, sinó ue arrossega poc o molt pel camí de les amonestacions. Una cosa és que la roba rentada la nit de Sant Joan quedi més neta que les altres dates de l'any: una ~~mh~~ cosa és que la epll millorés; i una altra molt diferent és que, llançant un gibrell d'aigua des de la finestra, si el toll format era trepitjat per un home, senyal de casament proper. "i una noia travessava un corrent d'aigua amb els peus descalços i mentre ho feia sentia cridar el nom d'un home, aquell nom tindria també el marit que li tocara. I mossèn Jacint Verdaguer conta que les noies, mirant aquell vespre l'aigua del rieral hi veien, com en un mirall, el vel o ret que portarien en casrr-se o el vel més espès de moija si aquest era llur destí.

Recordeu que el foc era saltat set o nou vegades, en alguns llocs ? Doncs amb l'aigua passava semblantment: en alguns indrets era costum d'anar a fer les nou fonts, ço és, a buscar aigua de nou fonts diferents o bé de set. A Mallorca, si es prenia aigua de set fonts o pous, més ben

dit, ~~ment~~ l'aigua aquella, en regar clavells, els feia de set colors. No podem dir que la cosa no sigui poètica. Naturalment, aquests costums són més aviat visibles a muntanya, on els pobles poden disposar de moltes deus d'aigua, cosa que a la plana no ocorre. Així el costum de "fer les nou fonst" que no sempre era anar a cercar aigua, sinó a vegades beure'n, era practicat a Sarroca de Bellera, al sector occidental i a Planoles, a l'oriental.

En d'altres indrets hom preferia la invocació i acostament a la rosada que no pas a l'aigua corrent o entollada. Així, paral·lelament als costums de beure aigua, de llançar-ne, de ficar-hi en remull els peus, etc, hi ha el de passejar per un prat humit de rosada a l'alba, o fins i tot ajeure-s'hi, i diuen que això guaria fins i tot de reuma.

Relacionat amb aquesta pràctica hi ha l'atribució de virtuosos a les herbes collides ~~ment~~ aquella nit, si estan banyades de rosada. Això i el gust pel misteri explica que les herbes que cal collir la nit de

Sant Joan hagin d'estar ~~manmanyades endamossant~~ signades per qualitats que debades buscaríem en d'altres herbes o en les mateixes plantes però en d'altres moments.

El dia se Sant Joan -les herbes tenen virtut, diu la cançó . Aquestes herbes són la sempreviva, el peric'o, la cmamilla...però de fet hom collia una mi a de tot : espígol, fari-gola, ruda, falguera. Sobre la falguera, -en aquestes latituds inexistent, però com ja sabeu abundant on hi ha humitat, la gent creia que tenia virtuts preservatives de malures referides als animals de corral, i així la falguera collida aquesta nit de S^{nt} Joan era penjada a la cort dels porcs i els preservava de pestes.

Hem entrat, doncs, en el tercer i últim aspecte de lès creences i pràctiques de la nit de Sant Joan: el botànic. Aquí la fantasia i la barreja de credulitat amb realitats comprovades és molt rica: de sempre la gent, especialment als medis rurals, ha fet remeis amb productes naturals, fins i tot hi ha tota una branca de la farmacopea

que recolza estrictament en les herbes .

Juntament amb l'a'legament d'herbes diverses, hi havia la confecció també aquella nit, del que se'n deia la bonavnntura, o sigui uns poms que portaven sort i estaven constituïts per floretes del camp embolica- des amb fulles de castanyer. També es feien creus que es posaven al cos- t a del llorer o palme de rams a les portes, part de fora, per tal que Sant Joan protegís la casa i la lliurés de bruixes.

La carlina -collida quan sortia el sol- i la flor de sàuc tenien també propietats, més que medicinals, màgiques.

Anecdòticament, direm que en alguns indrets els nois col.locaven rams a la finestra de les noies, per'o aquests rema rams segons llur consti- tució volien ser un retrat moral de la noia : així, una corona amb es- parreguera amb roses volia dir que la noia era molt bonica, una canya i fulles que la noia era rondaire, la pres'encia d'un sarment, indicava que tenia tendència al mama, branques de cirerer, llamina a, ortigues, rabiúda...

Per això ,degut a la quantitat de plantes, herbes i flors que es manejaven aquella nit, totes elles amb virtuts medicinals atribuïdes, hom va treure la dita, quan algú continuava amb una malaltia o en miria moria, que resa : "No li han valgut totes les herbes de Sant Joana".

En la preparació de les herbes remeieres, hi inte venia també l'aigua per tal com s'hi feien infusions o es deixaven en maceració, (sixò si, a sol i serena.

Era aquest el temps de fer ratafia, la bona beguda tan popularitzada als nostres pobles, per a la qual les receptes són míltiples, però que componen sempre a base de nous verdes, orenga, Maria Lluïsa, i menta, a més de l'anís o altres ingredients.

L'excès de la credulitat es donava entorn de la falguera, que ja hem esmentada com poanta que es posava als corrals per guarir els animals o protegir-los de malalties o nafres. Bé , se li atribuïa una altra virtut i és que aquella nit desprenia un polsim d'or, i es podia recollir còmodament a condició que després la persona en qüestió no es tombés ni girés el cap.

Com podríem explicar-nos tanta superstició, tanta creença popular, tanta informació, veritable o falsa, sobre tants de fenomens relacionats amb la nit de Sant Joan ? Hi ha uns elements que no fallen: són els antics rites heretats per tots els pobles europeus i referents al culte del sol, del foc i de l'aigua : que el culte del sol no té res a veure amb la nit, -precisament-és veritat: només trobem una planta que hagi d'ésser collida amb el sol eixit, la carlina. En canvi el culte a l'aigua és típic dels pobles primitius europeus que sempre han cregut que als gorgs, les fonts, els rius i els estanys hi havien éssers màgics , goges, nimfes, o bruixes i mals esperits. El foc ootser figura en aquesta tradició per dos motius : un és molt antic, vé de la Bíblia: quan Maria diu a la seva cosina Elisabet, com podra ajudar-la quan hagi d'infantar, Elisabet contesta que farà endndre una foguera en un tossal i la Verge sabrà per la resplendor que ha d'anar-hi, aue ha arribat l'hora de deslliurar ...el que seir anonenat Joan.

Aquesta foguera seria encara, doncs, representada avui.

L'altra explicació és - a part els qui s'afilien a la creença en un antic culte d'adoració del foc,

la qui assenyala que aquella nit , enduts per la luxúria, els mals esperits i les bruixes infecten l'aire, i cal purificar-lo amb fogueres, -el foc sempre ha estat cauteri-; d'aquí vindrien els focs de la nit de de Sant Joan.

Finalment ens caldra referir alguns aspectes del tracte social entre persones relacionat amb la festivitats de Sant Joan. Alguns contractes d'arrendament es desfeien aquest dia . Com sabeu, els pastors aprofiten i encara més quan hi anaven a peu, aquesta diada per traslladar els ramats a muntanya.

Quant a les coques, no són altre que la transposició a un pla social general, del costum de menjar quelcom -pa, formatge i aiguardent- tant tot esperant el moment d'encendre els focs per a les falles, tant en reunir-se tot el poble entorn de la foguera definitiva. Si hi havia confraria de Sant Joan, eren les confreres o majordomes les qui feien pastar les coques, bunyols, etc. Hi havia també rifes. I moltes altres pràctiques que seria inacabable de dir.

En resum, ens trobem, davant la festa de Sant Joan, amb una barreja molt típica de les festivitats de signe acumulatiu, en les quals han convergit rites antiquíssims, costums particulars esdevingudes generals, i costums generals universalitzades per determinades creències màgiques o religioses.

Hi ha el pal -en aquest cas suport central de la pila a cremar o falla fixa central- que recorda els pals i les creus de maig -ço és, d'entrada de la primavera, que se celebraven a Polònia, Alemanya, Rússia, a tota l'Europa humida. Hi ha el foc, que és gigne de purificació, costum molt antic. Hi ha l'aigua, que és també indicació d'entrada en un altre gènere de vida que no el que dúiem abans. I hi ha les herbes, la botànica miraclera, que era abans plena de virtuts màgiques per obra dels esperits del bosc, les bruixes i els gambusins; però que, després, sense treure's aquell signe màgic, la pietat popular i les ganes de quedar bé amb la carcassa de la religió incorporada atribueix a Sant Joan: com si diguéssim, les herbes són màgiques, però els manca el detonador; el detonador és la nit de Sant Joan.

Les més antigues formes de culte a les coses naturals han anat essent

assimilades per les religions diguem-ne, establertes . Així, el foc no manca a cap litúrgia, la catòlica, que no solament enllumena mitjançant el foc- llànties i ciris- sinó que crema i purifica amb l'encens. Així l'aigua és utilitzada en el bateig , i com a senyal de netedat, si volem simbòlica, una ablució en petit que és la presa d'aigua beneïda. Quant a les herbes formen part, en llur majoria, del repertori de remeis veritables, en tot allò que faci referència al guariment o millorament d'un estat patològic o de nafra :l'aigua timolada continua tenint les mateixes virtuts que abans: i les infusions d'herbes tonificants o sedants, també.

Però és el misteri global de la nit, el que resta per explicar. De molt antic, el miracle ja era considerat pel fet de la presència de la nit més curta amb el dia més llarg de l'any (repetim que per a aquests efectes tant se val el dia 21 com el 24 23); aquesta nit tot és màgic: les mirades, les metamorfosis, la mateixa brevetat del son.

Ja ho han dit els poetes :

Una màgia capaç de la poesia més refinada o de la brutalitat més palesa: A París en temps de Lluís XV, era costum de penjar del pal central de la foguera que muntava la municipalitat, un sac ple de gats, els quals en cremar-se el cul del sac en un moment determinat, queien a la foguera, i els crits que feien i els miols desesperats eren considerats un ornament insubstituïble de la nit de Sant Joan.

Però nosaltres ens quedem, avui, amb l'encís de joventut que tota aquesta nit desvetlla. Amb la fina percepció de primavera mesclada amb estiu que s'arrossega pels nostres sentits. Així ho endevinava Tomàs Garcés en el seu llibre "Vint Cançons":

Perquè és nit de Sant Joan
la gent hi dansa a l'entorn
hi ha l'eco d'una cançó
La flama sonora, riu
tan alta, que no l'apaguen

hem encès una foguera,
se sent olor de ginesta,
que s'allarga en la verneda.
talment un doll d'aigua fresca,
amb els seus plors les estrelles.